

Valentina Kezić / Prikaz knjige

Ana Rajković: Širenje bludnih ideja u Slavoniji. Pojava anarhističkih ideja u radničkom pokretu Slavonije

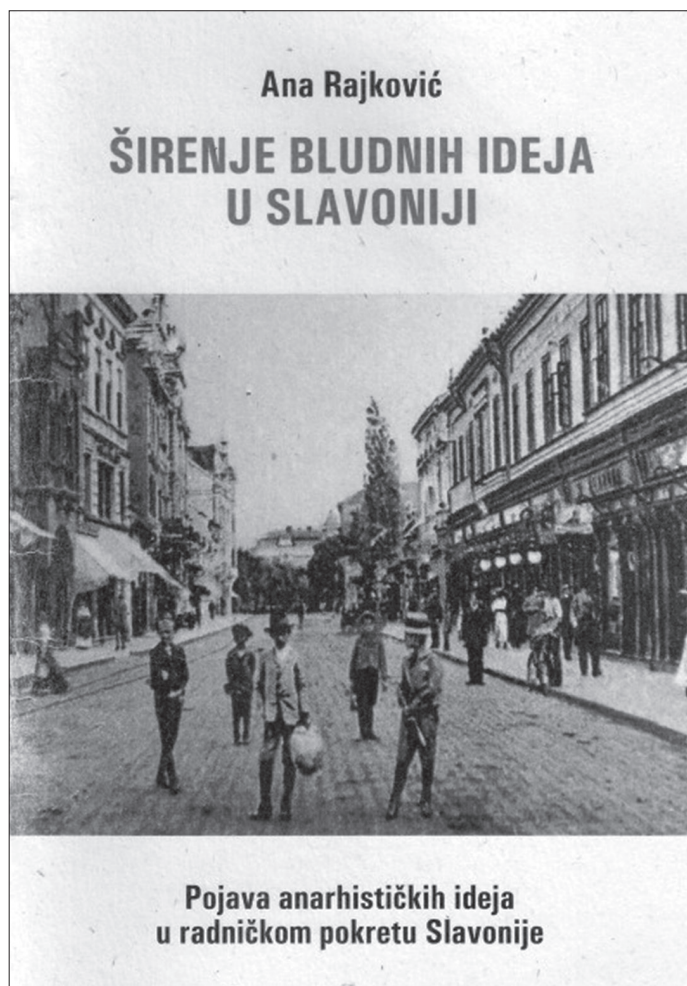
Autor: Ana Rajković

Izdanje: Što čitaš?, Zagreb, 2016., str. 56.

O utjecaju socijaldemokratskih ideja na radništvo tijekom druge polovice 19. stoljeća u Slavoniji, ali i šire, objavljeno je do sada dosta publikacija. Kada je pak, riječ o historiografskim radovima koji problematiziraju utjecaj anarhističkih ideja na radništvo u istom razdoblju ne može se doći do istog zaključka. Uz nekolicinu kraćih radova, pojava studije *Širenje bludnih ideja u Slavoniji. Pojava anarhističkih ideja u radničkom pokretu Slavonije* (2016.) povjesničarke Ane Rajković svjedoči o rastu zanimanja za navedenu problematiku. No, treba svakako napomenuti kako autoričin interes za tu problematiku nije usamljena pojava u hrvatskoj historiografiji jer je iste godine objavljena i nešto opširnija studija Luke Pejića *Historija klasičnog anarhizma u Hrvatskoj – fragmenti subverzije* koja problematici anarhizma pristupa u širem povijesnom kontekstu. Obje studije daju uvid u to dosad slabo istraženo područje te se međusobno nadopunjuju.

Autorica studije zaposlena je na Hrvatskom institutu za povijest, odnosno podružnici za povijest Slavonije, Srijema i Baranje u Slavonskom Brodu. Područje njezina istraživačkog interesa predstavljaju historija radničkog pokreta, intelektualna historija i rodna historija u prvoj polovici 20. stoljeća. Osim toga, autorica piše članke za portale *Vox Feminae*, *H-Alter* te *Novi Plamen* i autorica je nekoliko kratkih priča o čijem uspjehu svjedoči i nagrada *Sedmica i Kritična masa* za priču *Volim te, Arthure Rimbaude*.

Nakon kratkog uvodnog dijela u kojem autorica kontekstualizira pojavu anarhističkih ideja među slavonskim radništvom od 1880-ih do 1914. godine slijedi poglavlje o začecima razvoja slavonskog radništva (str. 10). U njemu se navodi kako početak radničkoga pokreta u Osijeku započinje 1867. godine osnivanjem Osječkog radničko-obrazovnog društva. Iako je radničko društvo u svojim pravilima isticalo potporni karakter, ono je, prema autorici, teško funkcioniralo zbog represivne državne vlasti (str. 10). Situacija s vremenom nije postajala bolja, pa tako autorica ističe kako su 1914. godine uslijedila brojna uhićenja socijalista i socijalistkinja, a 1917. godine došlo je do podjele unutar radničkog

pokreta na dvije struje: desnu (socijaldemokratsku) i lijevu (komunističku). U poglavlju se opisuje i težak socijalni položaj slavonskog radništva kao i uvjeti rada u osječkoj tvornici žigica. Navodi se i kako su radničke skupštine i proslave Prvog maja predstavljale „najočitije manifestacije radničkog djelovanja“ (str. 13). Autorica u ovom poglavlju ističe i kako je radnički pokret na području Slavonije, ali i Hrvatske, doživio kulminaciju tijekom prvog generalnog štrajka koji je započeo početkom svibnja 1905. godine u Osijeku. Štrajkovi su se nastavili i tijekom 1906. i 1907. godine, a upravo to razdoblje, prema konstataciji autorice, predstavlja razdoblje ideološke diferencijacije među slavonskim radništvom što je rezultiralo pojavom različitih struja, između ostalih i anarhizma (str. 15).

U poglavljima „Radnici između anarhizma i

reformizma“ te „Anarhizam i radnici“ autorica opisuje ideološka previranja u njemačkom i austrijskom radničkom pokretu u drugoj polovici 19. stoljeća te ističe kako su se i pojedini radnici u Zagrebačkom radničkom društvu zalagali za radikalniju politiku. Tako primjerice autorica navodi Josipa Jaklina koji je zastupao teze krajnje ljevice i koji je u ljubljanskim novinama „Slovenac“ prozvan anarhistom, a državne su vlasti ustanovile kako je održavao kontakte s anarhistima u Švicarskoj, Francuskoj i Engleskoj i bio povezan sa skupinom koja je bila uključena u proces suđenja protiv navodnih anarhista Wolfganga Hiže i Franje Srneca. Kod potonjega je u skrivenom podu kanarinčeve krletke kćerka stanodavca pronašla „diskriminirajući letak“ *Braćo radnici!* i prijavila ga vlastima. Obojica su bili optuženi za veleizdaju, smetanje javnog mira i uvredu Veličanstva te svih članova carske kuće. Hiža je osuđen na 6 godina, a Srnec na 5 godina zatvora (str. 16). Jaklin je zbog navodnih anarhističkih aktivnosti prognan iz Zagreba, no kasnije se vratio i otvorio malu sitničarsku radnju (str. 16). Osim navedenog, u poglavljima se navodi i kritika nekadašnjeg socijaldemokrata Miloša Krpana, a kasnije inače bliskog anarhističkim idejama, Socijaldemokratskoj stranci Hrvatske i Slavonije pri čemu je isticao oportunitizam stranke aludirajući na njezino sudjelovanje u radu sabora kojega je nazvao „potpunom obsjenom“ (str. 20). Kritika je postojala i s druge strane. Autorica tvrdi kako je vođa osječkih radnika Dragutin Frauenheim na jednoj radničkoj skupštini 1895. godine istaknuo kako bi ljudi i socijaldemokratima „hrlili kao i anarhistima da počnu toljagama lupati glave“ (str. 23). Osim toga, istaknuo je kako se „radnički ciljevi neće postići krvavom revolucijom, nego duševnom naobrazbom i organiziranom borbom“ (str. 23). Autorica naglašava kako su nositelji anarhističkih ideja bili talijanski i francuski radnici pa su vlasti posvećivale posebnu pozornost na talijanske radnike koji su dolazili na slavonsko područje (str. 23). Osim spomenutog, autorica navodi kako je širenje anarhističkih ideja na slavonskom području označilo djelovanje Ignjata Graffa, Ivana Zeppa i Miloša Krpana. Dok su prva dvojica distribuirala strani anarhistički tisak među slavonskim radništvom, potonji je dao praktični doprinos anarhističkom djelovanju među brojskim radnicima u smislu štrajkova tijekom 1906. i 1907. godine (str. 24).

U sljedećim poglavljima autorica tvrdi kako su vlasti s ciljem „suzbijanja radničkog agitiranja“ redovito nadzirale poštu, radničke skupštine i izvršavale premetačine osumnjičenih radničkih vođa (str. 26). Upravo je zbog takvog nadzora distribucija anarhističkog tiska, prema riječima autorice, predstavljala „jednu od najdinamičnijih anarhističkih aktivnosti“, ali i iznimno riskantnu djelatnost (str. 31). Osim toga, autorica navodi kako je distribuiranje tiska postalo „esencijom anarhističkog agitiranja“ jer

je anarhistima nametnuto ilegalno djelovanje koje je „potpuno dokinulo mogućnost održavanja sastanaka i skupština“ (str. 32). Iako su novine često bile zabranjivane i zaplijenjivane, došlo je do svojevrsnog uzleta anarhističkih ideja, osim među radništvom, i među vojskom (str. 29). U kontekstu distribuiranja anarhističkog tiska treba spomenuti Ivana Zeppa u čijoj su ostavštini pronađeni primjerci „Der Wecrufa“, „Der Anarchista“, „Revolutionära. Anarchistishes Wochenblatta“, „Der freie Arbeitera“ i „Kampfa“. Autorica zaključuje kako su upravo „posredstvom štampe anarhističke ideje prodrle u Slavoniju premda su radnici bili manje-više skeptični prema tim idejama“ (str. 32). Analizirajući sačuvane primjerke anarhističkih novina autorica primjećuje kako se većina njihova sadržaja odnosila na temeljne ideje anarhizma kao i na odgovore na pitanja za što se anarhisti zalažu. Anarhistički je tisak, osim navedenog, pozivao i na jedinstvo radnika/ca te iznosio tezu kako je anarhija jedino rješenje (str. 36).

Nakon nekoliko godina stagnacije anarhističkih aktivnosti na slavonskom području, početkom 20. stoljeća dolazi do oživljavanja pokreta što je, prema autorici, rezultat gibanja anarhista u Italiji i Njemačkoj (str. 36). Tomu treba nadodati kako je krajem 1902. godine došlo do velikih progona anarhista u Švicarskoj i Njemačkoj pa su lokalni represivni organi dobivali dopise u kojima se navode anarhisti na koje treba „posebno pripaziti“ (str. 37). Tako primjerice možemo uočiti koliko su pažnju represivni organi posvećivali fizičkom izgledu anarhista kako bi ih lakše prepoznali i uhitili. U dopisima su se navodile različite pojedinosti, pa tako autorica, između ostalog, izdvaja slučaj stolarskog pomoćnika Fridricha Mauleyja, optuženog za anarhističke aktivnosti i protjeranog iz Njemačke, za kojega se navodilo kako ima „čvrsti kratki nakrivljeni nos i zločeste zube“ (str. 39).

U posljednjem poglavlju studije autorica posvećuje pažnju djelovanju trojice slavonskih anarhista – Ignjata Graffa, Ivana Zeppa i Miloša Krpana. Kada je riječ o Ignjatu Graffu, bravarskom pomoćniku, autorica analizirajući arhivsku građu otkriva kako je izgnan iz Szegedina i prognan u Osijek jer je u njegovu posjedu pronađeno „više tiskanica anarhističkog pravca“ i više primjeraka anarhističkog lista „Freiheit“ (str. 39). Po svemu sudeći njegova uloga u širenju anarhističkih ideja nije prestala ni pri dolasku u Osijek. Naime, ondje je optužen za vrbovanje jednog radnika u radnički „social-demokratski zavod“ kao i za kompromitirajući sadržaj paketa u kojemu se nalazio napatuk za pravljenje dinamita (str. 40). Nakon saslušanja Graff je udaljen iz Osijeka i otišao je u Novu Gradišku. Prema mišljenju autorice Ignjat Graff predstavlja „prvu osobu unutar anarhizma na području Slavonije koju možemo interpretirati u društveno-političkom kontekstu

vremena kada je u anarhizmu prevladavala propaganda djelom odnosno individualni akt“ (str. 43). O djelovanju krojača Ivana Zeppa svjedoči njegov neobjavljeni rukopis u kojemu ističe kako je na njegovo djelovanje uvelike utjecalo prijateljstvo s jednim od vodećih anarhista Rudolfom Grossmanom s kojim je preko pisama ostao u kontaktu do Grossmanove smrti (str. 43). Isto tako, u svojim je zapisima istaknuo kako je puno učio od Kropotkina, Tolstoja i Bakunjinina čiji su primjeri „bili i ostaće da služe čovečanstvu dok je sveta“ (str. 44). Autorica zaključuje kako je njegovo djelovanje „prilično važno u kontekstu domaćeg anarhizma jer prikazuje kontinuitet prisutnosti anarhističkih ideja u Slavoniji nakon što se Graffu početkom 1885. godine gubi svaki trag“ (str. 45). Za razliku od ranije navedene dvojice, djelovanje Miloša Krpana, učitelja i agitatora, nije ostalo nezapaženo u dosadašnjoj historiografskoj produkciji. Prema dosadašnjim spoznajama, Krpanovo je djelovanje započelo dolaskom na mjesto učitelja u selo Dubovik pokraj Slavanskog Broda (str. 46). Javnosti je postao poznat po polemičnim i kritičkim člancima o društvenoj situaciji koje je objavljivao u različitim novinama. Zbog propagiranja „slobode, bratstva i jednakosti“ poslan je čak dva puta na psihijatrijsko promatranje u Kraljevski zemaljski zavod za umobolne u Stenjevcu (str. 46). Bio je i jedan od optuženih tijekom progona socijalista 1897. godine nakon čega je poslan na liječenje u duševnu bolnicu Stenjevac (str. 47). Iako se nakon 1906./1907. godine u „potpunosti priklonio anarhističkim idejama“, autorica navodi kako se kod njega, ali i kod ostalih nailazi na određenu „ideološku neodređenost“ (str. 46). Tako je Krpan nakon istupa iz Socijaldemokratske stranke Hrvatske i Slavonije s nekolicinom članova osnovao Neovisne socijaliste koji nisu ostvarili uspjeh. Pokušao je osnovati i anarhističko-komunističku koloniju kraj Dubovika, no ona nije nikad zaživjela (str. 52). Uočavajući aktualnost Krpanove kritike korupcijskih afera, privatizacije i bogaćenja „najvrsnijih upravnika“ autorica zaključuje kako se ona može „s lakoćom prenijeti na kritiku današnjeg neoliberalnog sistema koji ima sve bolesničke simptome Krpanovog vremena“ (str. 52).

Sumirajući rečeno, autorica u zaključku naglašava kako se anarhizam u Slavoniji razvijao pod utjecajem zbivanja u Austriji, Švicarskoj, Italiji, Mađarskoj i Njemačkoj (str. 52). Iako anarhističke ideje nisu doprle do većeg broja radnika, autorica zaključuje kako je „zahvaljujući Graffovom, Zeppovom te Krpanovom djelovanju slavenska mikrorazina pratila zbivanja u međunarodnim okvirima te time doprinijela razvoju anarhističke priče unutar slavanskog radništva“ (str. 54).

Vrijednost ove kratke studije očituje se prije svega u otkrivanju do sada malo poznatih slavonskih anarhista poput Ignjata Graffa i Ivana Zeppa. Opisujući njihovo

djelovanje autorica otkriva i represivne mehanizme pomoću kojih se ono nastojalo suzbiti. Time dobivamo uvid u uvjete pod kojima su se nastojale širiti anarhističke ideje, kao i reakcije vladajućih na širenje istih. Objavlivanjem ove studije, kao i onih drugih vezanih uz istu problematiku, otvara se novo istraživačko područje koje nudi različite istraživačke mogućnosti, a na budućim je istraživačima da ih otkriju.